

Ole Feldbæk: Dansk neutralitetspolitik under krigen 1778–1783. Studier i regeringens prioritering af politiske og økonomiske interesser. (Københavns Universitets Institut for Økonomisk Historie, publikation nr. 2, Gad, 1971). 212 s.

I slutningen af 1770'erne trak det for alvor op til endnu en styrkeprøve mellem England og Frankrig. Anledningen var De nordamerikanske Koloniers brud med moderlandet i 1776, men de væsentlige årsager lå som bekendt langt dybere. Freden i Paris 1763 havde ikke resulteret i en endelig afklaring af forholdet mellem de to vestmagter, og den efterfølgende tid fik nærmest karakter af en våbenstilstandsperiode. Denne bragtes til ophør i februar 1778 ved Frankrigs anerkendelse af De forenede Stater.

Skønt Danmark-Norge allerede fra efteråret 1775 havde måttet tage hensyn til striden mellem England og dets nordamerikanske kolonier, blev det dog Frankrigs indtræden i krigen, der for alvor skabte problemer for landets handel og skibsfart.

At dobbeltmonarkiet måtte fastholde sin tidligere neutralitet var givet, men hermed fulgte også den traditionelle neutralitetspolitik dilemma: en nøje overholdt neutralitet, der sikrede landet mod at blive inddraget i krigen, ville sætte snævre grænser for dets udnyttelse af krigskonjunkturerne, ja i visse tilfælde endog stille det endnu ringere i det internationale handels- og fragtsamkvem, end tilfældet var i fredstid. Det er dette dilemma og den dansk-norske regerings forsøg på at løse det i perioden 1778–1783, dr. Feldbæk har sat sig som mål at belyse med den foreliggende bog.

Forfatteren, der har disponeret sit

stof på en overordentlig klar og pædagogisk måde, gør i kapitel I rede for materiale, definitioner og mål. Som det fremgår af bogens undertitel, er det regeringens prioritering af de økonomiske og politiske interesser, der har Feldbæks opmærksomhed. Den afgrænsning, der ligger heri, og den ret skarpe skelnen mellem de to grupper af interesser rummer en risiko for, at ikke alle relevante aspekter kommer i betragtning, og at sammenhængen mellem dem til en vis grad overses. Forfatteren er ingenlunde blind for faren ved en opdeling i politiske og økonomiske interesser, men han finder dog metoden acceptabel under forudsætning af, at den anvendes med »varsomhed«. Det bør da også med det samme slås fast, at betænkkeligheden ved den ovenfor skitserede metode svinder ved læsningen af bogens øvrige kapitler, idet forfatteren både formår at drage andre sider end de rent økonomiske og politiske ind i sin behandling af dobbeltmonarkiets forhold til udlandet (især retsaspectet) og at binde de diplomatiske og økonomiske aspekter sammen på en overbevisende måde.

Når det er lykkedes Feldbæk trods det centrale emne og det omfattende materiale at gøre bogen så prisværdig kort, skyldes dette først og fremmest, at han i udstrakt grad nøjes med henvisninger i de tilfælde, hvor der foreligger dækkende behandlinger af bestemte begivenheder eller aspekter (det er især tilfældet for den diplomatiske historie, hvor der navnlig henvises til Edvard Holm og Aage Friis). Denne i sig selv udmærkede fremgangsmåde stiller betydelige krav til læserens baggrundsviden, et forhold der forekommer at være en smule i strid med bogens pædagogiske sigte. I denne forbindelse er

der grund til at trække ét tilfælde frem, hvor henvisning efter anmelderens mening ikke er tilstrækkelig; det drejer sig om neutralitetsbegrebet, som Feldbæk behandler i kapitel I.

Det må indledningsvis siges, at forfatterens redegørelse for neutralitetsbegrebet er imponerende kort og klar i betragtning af, hvor kompliceret et spørgsmål der er tale om; men om den konkrete baggrund: det eksisterende mønster af bilaterale traktater, hvori Danmark-Norge var part, gives der ingen oplysninger. (Der havde her især været behov for en omtale af 1670-traktaten mellem Danmark-Norge og England, idet justeringerne af denne traktats §§ 3 og 16 spillede en afgørende rolle i den dansk-norske regerings forhold til England i den omhandlede periode).

Feldbæk understreger med rette, at forholdet til England var det centrale punkt i Danmark-Norges neutralitetsproblem, men man savner en nærmere redegørelse for den forudgående udvikling af neutralitetsbegrebet. Englands dominerende rolle som sømagt stillede nemlig dette land i en afgjort modsætning til de tendenser, der i 17. og 18. årh. gik i retning af at skabe gunstigere betingelser for den neutrale skibsfart. Medens England formelt – og i mange situationer også i praksis – henholdt sig til *Consolato del Mare* som gældende international søret, så flere og flere europæiske stater deres interesse i at få lagt princippet »free ships, free goods« til grund for det internationale handelssamkvem.

Denne udvikling fik en vis betydning for den europæiske handel, for selv om det heller ikke i 18. årh. lykkedes at nå frem til en alment accepteret international søret, blev princippet »free ships, free goods« allerede fra midten af 17. årh. i sti-

gende grad lagt til grund for *bilaterale* traktater (således anfører Madariaga, at af 51 traktater indgået i perioden 1650–1780 var de 36 baseret på princippet om, at »flaget dækkede ladningen«, medens kun 15 fastholdt *Consolato del Mare's* bestemmelse om, at fjendtligt gods altid var god prise)¹.

Kontrabandespørgsmålet, der var snævert knyttet til kravet om »frit skib, fri ladning«, udgjorde endnu et stridspunkt. For England måtte det være af afgørende betydning, at begrebet kontrabande defineredes så omfattende som muligt, et synspunkt, der naturligvis var i direkte modstrid med de neutrale staters og de øvrige krigsførende magters interesser.

Ved krigsudbruddet i 1778 bestod der således afgørende uoverensstemmelser mellem den dansk-norske og den engelske opfattelse af de neutrale staters rettigheder. Danmark-Norge fremførte fra starten såvel det principielle krav om »frit skib, fri ladning« som ønsket om en klar og snæver fortolkning af kontrabandebegrebet. Londons kategoriske afvisning af det principielle krav allerede i slutningen af 1778 resulterede imidlertid i, at den dansk-norske regering i praksis lagde dette spørgsmål på hylden og koncentrerede sine bestræbelser om at opnå en acceptabel kontrabandedefinition. De efterfølgende komplicerede forhandlinger herom udgør en væsentlig del af Feldbæks analyse.

Gennem en omhyggelig behandling af det omfattende kildemateriale belyser forfatteren den dansk-norske regerings balancegang over for Eng-

1. Isabel de Madariaga: »Britain, Russia, and the Armed Neutrality of 1780« (New Haven 1962), p. 61, note 12.

land. Interessen samler sig navnlig om de begivenheder i foråret og sommeren 1780, der førte til afslutningen af en kontrabandekonvention med England, umiddelbart før Danmark-Norge måtte tiltræde det væbnede neutralitetsforbund. Her kolliderede hensynet til sikkerhedspolitikken (dvs. forholdet til Rusland) for alvor med de stærke økonomiske interesser. Feldbæks analyse af den dansk-norske regerings diplomatiske dobbeltspil ved denne lejlighed er et af de bedste eksempler på, med hvilken dygtighed og omhu man i København forstod at vurdere den internationale situation og udnytte den til den yderste grænse af det forsvarlige.

Forfatteren konkluderer i kapitel X, at det væbnede neutralitetsforbund sandsynligvis var mere til skade end til gavn for dobbeltmonarkiet, og at det var via *direkte* forhandlinger med England, de væsentligste resultater opnåedes under krigen. Danmark-Norge havde naturligvis ingen økonomisk interesse i en russisk dirigeret neutralitetspolitik, der baserede sig på principper, England allerede klart havde afvist, en afvisning den dansk-norske regering, som nævnt, tidligere havde affundet sig med. Tilslutningen til forbundet skete da også alene ud fra sikkerhedspolitiske hensyn.

Når det i denne periode lykkedes Danmark-Norge at presse stormagten England til så betydelige indrømmelser og derigennem at udnytte konjunkturerne i langt højere grad, end det havde været tilfældet i tidligere krigssituationer, skyldtes det dels Englands isolerede position, dels en fast, men smidig ledelse af den dansk-norske udenrigspolitik, gennemført trods indre uoverensstemmelser både blandt personer og kollegier.

Dr. Feldbæk har med den foreliggende bog leveret en fin og veldokumenteret studie i dansk-norsk neutralitetspolitik i en central periode; man må håbe, at han vil finde lejlighed til at tage neutralitetsproblemet op til en lignende grundig behandling også for andre tidsafsnit.

Bogen afsluttes med en oversigt over udstedte algierske søpas i perioden 1778–1785 samt et kombineret navne- og stedregister, der også dækker det omfattende noteapparat.

P. C. Willemoes Jørgensen

Jens A. Nielsen: Grundtvig og grev Danneskiold. Et bidrag til Gisselfelds kulturhistorie. (Udgivet af Jean Petersens Bogtrykkeri, Haslev, 1971).

At Gisselfelds, og dermed Danneskioldernes navn, i en kortere årrække er knyttet sammen med en af Danmarks største kulturpersonligheder – Grundtvig, er næppe kendt uden for Grundtvigforskernes kreds, og selv her kan man kun tale om en minimal indsigt i emnet. Hvad man vidste baseredes i alt væsentligt på udsagn af det ældre slægtled af Grundtvigkenderne. De har vidst, at Gisselfeld Klosters overdirektør C. C. S. lensgreve Danneskiold-Samsøe (1774–1823) var en støtte af Grundtvig i trange dage, og altid viste ham stor yndest. At Grundtvig var taknemmelig, viser flere hyldestdigte til og mindedigte om den gavmilde og forstående godsherre, der var amtmand over Præstø amt fra 1808 til han døde. Arkiverne på Brattingborg, i Landarkivet for Sjælland, og især Grundtvigarkivet på Det kgl. Bibliotek har meget som fortæller os om Grundtvigs forbindelse med lensgreven. Det sidstnævnte sted opbevares det store utrykte manuskript